

1

HOE HET BEGON...

‘Deze baan is mij op het lijf geschreven!’

Plenteren

Een huis ontruimen waarin de bewoner of bewoners zoveel spullen hebben verzameld en opgeslagen dat het wonen erin of in de omgeving ervan een gevaar oplevert voor de volksgezondheid.

Genoemd naar de Amsterdamse GGD-medewerker Henk Plenter, die gedurende een periode van zo'n 40 jaar, tot zijn pensionering in 2011, betrokken is geweest bij het uitvoeren van dit soort ontruiming.

Bron: Algemeen Nederlands Woordenboek (ANW).

Het is hartje zomer 1967. Er komt een verzoek van de meldkamer politie. Een van hun collega's staat voor een woning aan de Lijnbaansgracht, hoek Brouwersgracht. Hij zit van onder tot boven onder de vlooiën. De vraag is of mijn bijrijder en ik hem kunnen helpen. Enig leedvermaak bij de centralist is duidelijk waarneembaar. In mijn bus staan een flinke jerrycan sterke insecticide en twee grote nevelspuiten. We gaan direct op pad. Op naar de Lijnbaansgracht!

Als ik bij de Willemstraat de gracht op rijd, zie ik in de verte een klein oploopje. Een tiental mensen slaat op enige afstand een politieman gade, die met gespreide benen hulpeloos om

zich heen staat te kijken. Als we dichterbij komen, doen de mensen lacherig een stap opzij, zodat wij erbij kunnen. Het eerste wat ik zie is de uniformbroek van de agent, die blauw moet zijn, maar nu een roodbruine kleur heeft. Op zijn lichtblauwe overhemd zitten honderden donkere spikkeltjes. Ik kan er niets aan doen, maar ik moet er erg om lachen. Snel trek ik mijn overal en laarzen aan en vul een nevelspuit met het geelkleurige insecticide. Ik breng de spuit onder druk.

‘Ogen dicht en spreidstand,’ roep ik tegen de agent.

Ik richt op hem en hij verdwijnt in een nevel van insecticide. De vloeistof doet zijn werk. Na een halve minuut zijn alle vlooiën dood en na een kleine nabehandeling is het leed geleden. De politieman is duidelijk opgelucht en stelt zich aan ons voor. ‘Goedemiddag, ik ben Joep de Groot.’

Hij bedankt niet alleen ons voor onze hulp, maar ook de burens en andere belangstellenden voor hun welgemeende medeleven. Natuurlijk ben ik heel benieuwd waar die vlooiën vandaan komen. Dat vraag ik hem dan ook.

‘Tja,’ zegt Joep, ‘het ergste moet nog komen.’

Hij vertelt ons dat hij een oude baas wilde bezoeken die al een tijdje niet gesignaleerd was door de burens. Zij hadden alarm geslagen en vandaag was Joep er tijdens zijn autosurveillance door het Hoofdbureau op afgestuurd. Hij was er niet gerust op toen de oude man niet op zijn bellen en geklop had gereageerd. Joep besloot de deur van de bovenwoning van de oude man open te maken. In deze vooroorlogse pandjes is dit een fluitje van een cent, dus er kwam geen breekwerk aan te pas.

‘Ik loop naar binnen,’ vertelt Joep verder, ‘en tref een kale woning aan. Eén tafel, twee oude houten stoelen. Geen bank, geen gezelligheid, een vrijwel lege ruimte. Ik loop meteen door naar de enige slaapkamer in het huis en schrik me rot. Op een armoedig bed zie ik een dode man liggen. Ik heb tijdens mijn werk nog nooit een dooie gezien, dus dat was wel even slikken.

Maar goed, voordat ik naar de man toe kan lopen om de boel te inspecteren begint er bij mij plotseling van alles te jeuken en te kriebelen en tegelijkertijd springen er tientallen vlooien op mijn handen! Ik kijk waar die beestjes vandaan komen en ontdek naast het bed een klein vierkant raam, dat openstaat. Aan de haartjes en pootafdrukken rondom het raampje te zien krijgt de man vaak kattenbezoek. Het is mij gelijk duidelijk waar die vlooienplaag vandaan komt. Ik raak een beetje in paniek en ren weer naar beneden. Ik heb meteen om hulp gevraagd. Toen kwamen jullie.’

Ik begrijp dat onze hulp hard nodig is en stel voor om het pand binnen te gaan. Meteen al bij de voordeur springen de vlooien ons tegemoet. Dat belooft niet veel goeds. Mijn vermoeden blijkt juist te zijn, want het hele trappenhuis is vergeven van de diertjes. Ik zet een gelaatsmasker op en begin dus meteen maar onder aan de trap te spuiten met het zware gif. Op ongeveer tien meter volgt mijn maat, voor de laatste hardnekige vlooien. Als ik de eerste nevel over de traptreden spuit en even over mijn schouder naar achteren de straat op kijk, zie ik Joep nog steeds krabben en schurken. Die jeuk ben je niet zomaar kwijt!

Langzaam werk ik naar boven, naar de eerste etage, waar de oude man woonde. Ik sla geen plekje in het trapportaal over. De deur staat nog open en vanaf de drempel desinfecteer ik de kamer met de tafel en de twee stoelen, zoals de politieman die beschreven heeft. Er staat ook nog een gammele bruine kast, die op instorten staat, maar waar nog wel wat vergeeld ondergoed uithangt. Ik volg een paar vliegen die uit de woning komen en zie aan een oude elektradraad een peertje hangen, bruin van de vliegenstront. De hele boel ziet er troosteloos uit.

Dan haal ik diep adem en loop behoedzaam richting slaapkamer. Ik moet zeggen dat ik het wel spannend vind. Ik heb namelijk, net zoals Joep, ook nog nooit een dooie gezien. Ik blijf

even in de deuropening staan om de zaak tot me door te laten dringen. Dan kijk ik voorzichtig naar binnen. Op een oud en lelijk ledikant zie ik de oude baas, half liggend, half zittend. Opvallend is zijn rood met grijs gestreepte pyjama, tot de draad versleten en vol met grauwe vlekken. Al het bloed is uit zijn lichaam weggetrokken. Zijn mond en ogen staan open en het is niet duidelijk of hij wilde opstaan of net wilde gaan liggen. Het lijkt alsof hij er plotseling in gebleven is, alsof hij zich letterlijk doodgeschrokken is. Gebiologeerd neem ik alles in mij op. Ik ben te verbaasd omdat iemand zo in eenzaamheid dood kan gaan. Wie weet hoe lang de man er al ligt?

Als ik weer een beetje bij mijn positieven ben, behandel ik de slaapkamer met insecticide totdat ik geen vlo meer zie springen. Ik keer terug naar de straat, waar Joep nog steeds staat te wachten. Ik trek mijn laarzen en overall uit en vraag aan Joep: 'Weet jij hoe lang die man daar al ligt?'

Joep weet het niet precies, maar aan de toestand van de oude man te zien en de hoeveelheid vlooien schat hij dat de baas er toch wel gauw een paar weken moet liggen. Hij had de man wel eens op straat gezien, maar hij stond niet bekend als probleemgeval. Dus werd er ook niet extra op hem gelet.

'Toch vind ik het raar,' zeg ik. 'Vreemd dat niemand eerder aan de bel getrokken heeft. Wordt zo'n man dan niet gemist of zo?'

'Ja,' zegt Joep, 'dat is ook vreemd, zeker hier in de Jordaan, waar de mensen over het algemeen op elkaar letten. Maar sommigen glippen ertussendoor, of hebben geen behoefte aan contact.' (In de jaren na deze eerste ervaring zal ik nog talloze gevallen van eenzaam overledenen aantreffen. En steeds opnieuw ben ik verbaasd dat zoiets in een grote stad als Amsterdam, waar veel mensen dicht op elkaar wonen, zo makkelijk kan gebeuren.)

Joep heeft inmiddels de lijkwagen van de GGD gebeld. De ou-

de man gaat in een zak op de brancard en wordt in de speciale auto geschoven. Joep en ik bedanken elkaar en dan zit deze klus er voor mij op. Ik ben een enorme ervaring rijker.

Later vertelt Joep mij dat hij na deze klus naar de ontsmettingsdienst van de GGD is geweest. Daar moest hij maar liefst twee keer in bad. Zijn politie-uniform ging integraal de oven in.

Joep – die vanaf 1972 dertig jaar wijkagent in het Wallengebied is geweest – en ik hebben tot aan ons pensioen nog vele klussen samen geklaard. Ik heb die samenwerking als zeer prettig ervaren. Onlangs was ik bij hem op bezoek en dit was een van de verhalen uit de serie ‘Henk, weet je nog?’ We kunnen er nog steeds heel hartelijk om lachen.

Vieze Henk

Een jaar eerder verhuisde ik van Groningen naar Amsterdam. Ik had toen niet kunnen vermoeden dat ik vierenvestig jaar later ruim zestienhonderd ernstig vervuilde woningen had opgeruimd.

En dat ik toen al jaren bij het Amsterdamse politiekorps bekendstond als Vieze Henk.

En al helemaal niet dat ‘plenteren’ een officieel werkwoord zou worden dat in 2011 – als kroon op mijn werk – werd opgenomen in het Algemeen Nederlands Woordenboek (ANW).

Ambulancechauffeur wilde ik worden, en Amsterdam leek mij daarvoor een goede plek. In militaire dienst had ik op een ziekenauto gereden en dat vond ik leuk werk. Op zoek naar spanning en sensatie, gek op autorijden en een hang naar het onbekende, dat zijn allemaal zaken die op mij van toepassing waren én nog steeds zijn. Ik solliciteerde, maar omdat ik de stad Amsterdam nog niet kende werd ik vrijwel meteen afgewezen. Dat was een grote teleurstelling. Bij V&D, waar ik op dat mo-

ment in het magazijn werkte, had ik leuke collega's en een heleboel lol, maar het avontuur lokte, dus ging ik op zoek naar een alternatief. Bij de GGD zochten ze voor de afdeling Ongediertebestrijding een 'chauffeur-ontsmetter'. Ik meldde mij aan en kon vrijwel meteen beginnen.

Eerst mocht ik de kerels van de ongediertebestrijding rondrijden. We gingen naar grote vuilstortplaatsen waar het stikte van de ratten. Of naar ziekenhuizen waar besmet beddengoed gedesinfecteerd moest worden. We bezochten mensen thuis die last hadden van vlooiën en luizen, voornamelijk van honden en katten, maar ook mensenvlooiën heb ik in die tijd veel gezien. Al het ongedierte, ongeacht de soort, werd bestreden met paracide, een insecticide dat nu verboden is.

Na verloop van tijd reed ik de ontsmetters niet alleen rond, maar stak ik zelf ook de handen uit de mouwen. Geruisloos veranderde mijn functie van chauffeur-ontsmetter in chauffeur én ontsmetter. Hiermee legde ik (zonder het te weten) de basis voor mijn latere werk.

Nieuwe baan

Mijn kordate aanpak bleef bij de GGD niet onopgemerkt. Bij de afdeling Hygiënisch Woningtoezicht en controle op Volkslogementen werkten in die tijd twee mensen, die ik af en toe ook een handje hielp. Hun taak was om logementen van oude mannen en vrouwen – en later buitenlanders – te inspecteren. De Volkslogementen waren over het algemeen grote, ruime panden waar veel mensen in huisden. Op sommige kamers verbleven zelfs vier tot zes huurders. Volkslogementen kunnen worden gezien als voorgangers van de hedendaagse instellingen voor opvang van dak- en thuislozen. Sommige particulieren verhuurden voor een paar centen per nacht kamers aan arme dakloze mensen. Anderen richtten een vereniging op. De vereniging Hulp

voor Onbehuisden, die in 1904 door het echtpaar Jonker werd opgericht, is daar een mooi voorbeeld van. De vereniging groeide uit tot een grote zorginstelling – hvo-Querido – die nu nog steeds actief is.

De vorm van bewoning in de logementen moest aan strenge veiligheidseisen voldoen. Vaak gingen de GGD, Bouw- en Woningtoezicht en de brandweer gezamenlijk op inspectie. De brandweer bekeek de vluchtwegen, Bouw- en Woningtoezicht onderzocht de bouwkundige staat van de woning, bijvoorbeeld de ventilatie en de GGD lette op de leefomgeving van de huurders, zoals het aantal vierkante meters waarop de mensen leefden. Voldeed het logement niet aan die strenge eisen, dan werd de exploitant gedwongen tot maatregelen, en anders werd de tent op last van de burgemeester gesloten. Tijdens de inspecties kwamen we af en toe ook woningvervuiling tegen, maar voor alle partijen was dit een vrij onbekend fenomeen, in die zin dat nog niet duidelijk was wie welke maatregelen kon nemen om vervuiling tegen te gaan. Over het algemeen bleef het bij een waarschuwing. Daar was ik niet tevreden mee, want in negen van de tien gevallen sloegen de huurders die waarschuwing in de wind en gebeurde er verder niets.

De baas van de afdeling Hygiënisch Woningtoezicht en controle op Volkslogementen – mijn latere chef Ben Koerselman – zag dat ik inventief was en met goede ideeën kwam en dat ik bovendien bij misstanden vaak mijn nek uitstak. Hij vroeg mij zijn afdeling te komen versterken.

Dat was niet tegen dovemansoren gezegd.

Ik dacht meteen: dit is echt iets voor mij! Hier valt nog heel veel werk te verrichten. Ik nam de baan van controleur Hygiënisch Woningtoezicht met beide handen aan. Eerst onderzocht ik welke regels en maatregelen er bij de GGD waren op het gebied van woningvervuiling. Daarmee was ik al snel klaar. Geen dus. We konden niks. Ik ging mee naar oude mensen, die vaak in

heel kleine woningen zaten. Niemand deed er wat aan als zij vervuilden of verkommerden. We konden de klachten wel aan Bouw- en Woningtoezicht melden, want daar was wel regelgeving, maar men wist niet hoe met die regelgeving om te gaan. Bovendien hield deze dienst zich voornamelijk bezig met bouwkundige zaken.

Er bestond op gemeentelijk niveau een woningverordening waarin stond dat je je woning niet mocht verwaarlozen en vervuilen, maar daar kon de GGD niets mee. Er waren geen sancties, maatregelen of hulpverlening voor mensen die hun woning ernstig verwaarloosden. Dat frustreerde mij enorm. Ik had ontzettend veel zin om iets aan deze toestanden te doen. Omwonenden ondervonden soms buitengewoon veel overlast, voornamelijk door stank, ongedierte en brandgevaar. In die tijd waren er zelfs nog mensenvlooiën, en niet zulke kleine ook. Flinkke rode joekels waren het. Regelmatig plukte ik ze zo uit de nekken van oude vervuilde wijfies.

Met de overlastveroorzakers zelf bleek vaak iets mis te zijn. Professionele hulp van hulpverleners zou geen overbodige luxe zijn. Bij mijn eerste *testcase*, een vrouw in de Dapperstraat, werd mij meteen duidelijk dat ik nog een lange weg te gaan had.

Bedorven lucht

Het is een kille, druilerige dag in het vroege voorjaar van 1969. Ik rijd in mijn GGD-busje van de Achtergracht naar de Dapperstraat in de Indische Buurt in Amsterdam-Oost. Naast mij zit mijn baas Ben. We zijn op weg naar mijn eerste 'officiële' klus als controleur van de GGD-afdeling Hygiënisch Woningtoezicht en controle op Volkslogementen – een hele mondvol.

Van tevoren heb ik nog even mijn standaarduitrusting geïnspecteerd, zodat ik straks niet met lege handen kom te staan: insecticide (nu verboden), hogedrukspuit, overall, masker, laar-

zen, handschoenen, mierenpoeder, vernevelaar, allerlei gereedschap, zaklantaarn, en stoffen zakken voor het afvoeren van oude kleding.

Ben is zoals altijd onberispelijk gekleed. Onder de kraag van zijn blauwe trenchcoat is nog net een stukje van zijn witte overhemd en grijze stropdas te zien. Op zijn neus staat een grote hoornen bril en zijn haar is keurig achterovergekamd. Naast zijn stoel staat zijn onafscheidelijke bruine aktetas.

We vormen een mooi koppel, Ben en ik. Hij het prototype van de altijd vriendelijke, beheerste en correcte ambtenaar, ik de nuchtere Groninger, de rouwdouwer, de aanpakker. Hij de schrijver en ik de doener. Ik mag hem graag, want behalve een groot gevoel voor rechtvaardigheid beschikt Ben ook over realiteitszin. En dat is precies wat we nodig hebben in ons werk.

We praten over koetjes en kalfjes, maar aan alles merk ik dat Ben gespannen is. Ook ik ben gespannen, maar meer nog dan dat, voel ik opwinding. Ik ben benieuwd wat we straks zullen aantreffen.

Ik weet dat Ben gistermiddag is gebeld door een vrouw uit de Dapperstraat. Ze vertelde dat ze zich zorgen maakte over haar onderbuurvrouw en vroeg of wij wilden komen kijken. Vroeger zagen de twee vrouwen elkaar vrij regelmatig, zei ze, maar de laatste tijd werd dat steeds minder. De vrouw hoorde aan wat gestommel dat haar onderbuurvrouw thuis was. Haar hondje hoorde ze regelmatig keffen. De reden dat de vrouw aan de bel trok, was dat ze een weeïge, bedorven lucht in de gang rook en dat er steeds meer muizen naar boven kwamen kruipen, vermoedelijk afkomstig uit de woning beneden haar. Ben heeft al het een en ander meegemaakt, voornamelijk meldingen van overlast door luizen en vlooiën, maar zoiets heeft hij nog niet eerder aan de hand gehad. Hij beloofde haar dat we de volgende morgen rond negen uur naar haar toe zouden komen om de situatie te beoordelen. Hij vroeg mij om met hem mee te

gaan. Allereerst om samen poolshoogte te nemen, maar ik vermoedde dat hij mij graag wilde vertellen en laten zien hoe je een dergelijke situatie aan moest pakken.

Het is nog rustig op straat. Amsterdam is een 'late' stad. Heel anders dan in Groningen, waar de meesten vroeg uit de veren zijn, lijkt iedereen hier traag op gang te komen. Zo ook in de beroemde Dapperstraat, waar de marktkooplui hun stalletjes voor de dagmarkt aan het opbouwen zijn. Vanwege de bedrijvigheid in de straat, de kraampjes en de kriskras door elkaar rijdende karretjes, parkeer ik mijn busje in een zijstraat. We lopen een stukje de markt op en kijken om ons heen. De straat wordt gedomineerd door fantasieloze rechthoekige huizenblokken, die er ooit snel neergezet lijken te zijn. Ik weet ondertussen dat deze zogenoemde revolutiebouw kenmerkend is voor grootschalige nieuwe wijken die aan het einde van de negentiende eeuw in Amsterdam gebouwd werden. De woningen zien er na een kleine negentig jaar stuk voor stuk armoedig, verwaarloosd en verveloos uit.

We hebben het pand waar we moeten zijn al snel gevonden. Op de begane grond zit een stoffenwinkel, daarboven zijn drie woonlagen. We bellen aan bij de vrouw die ons gistermiddag gebeld heeft. Ze staat ons al op te wachten en loopt voor ons uit naar boven. In het trapportaal ruikt het muf, de trappen zijn kaal en versleten en de treden kraken onder onze voeten. Naarmate we hoger komen wordt de lucht penetranter en onaangename. Zonder iets tegen elkaar te zeggen begrijpen we waarom we gistermiddag gebeld zijn.

De vrouw, een kleine, stevige Amsterdamse, ontvangt ons in haar woning, die er in tegenstelling tot de buitenkant van het huizenblok keurig geschilderd en schoon uitziet. Ze doet nogmaals haar verhaal. Zo komen we te weten dat mevrouw geboren en getogen is in Amsterdam-Oost en dat ze vrijwel iedereen uit de buurt persoonlijk kent. Met haar onderbuurvrouw, een

bejaarde dame, is ze geen dikke vriendinnen, maar ze maken af en toe wel een praatje. Verder dan dat gaat het contact niet. Ze zijn zelfs nog nooit bij elkaar over de vloer geweest. Wat haar in de loop der jaren is opgevallen, is dat haar onderbuurvrouw steeds meer dingen van de markt naar boven sleept. Dozen, kledinghangers, fruit en groente. Eerst sloeg ze daar geen acht op. Ze zag er ook geen kwaad in. Er zijn zat mensen, vaak dezelfde mensen, die aan het eind van de marktdag de kraampjes afstruinen en van alles meenemen. Niemand bemoeit zich ermee, dus zij ook niet, maar de vrouw heeft het gevoel dat er de laatste tijd iets veranderd is. Er gaan meer spullen de woning in dan eruit, en dan nu die vreselijke stank en de toenemende stroom muizen!

Het wordt ons wel duidelijk dat de vrouw zich echt zorgen maakt. Over de stank, de muizen en haar onderbuurvrouw, maar nog meer over eventueel brandgevaar. Er is in de loop van de jaren zoveel naar boven geslept, terwijl ze nooit meer iets bij het vuilnis ziet staan. De woning moet zo langzamerhand toch propvol staan? Kortom, kan de GGD misschien hulp bieden?

Ik vind het aannemelijk klinken, maar ik heb dit nog nooit meegemaakt. Ik beloof haar dat we ons best gaan doen.

Leuk hondje

Vol spanning gaan we een verdieping lager en kloppen op de deur van de woning. We horen het gekef van een hondje en vlak daarop gaat de deur langzaam open. Voor ons staat een onverzorgde vrouw met grijs haar. Ze is van top tot teen in het zwart gekleed, tot en met haar versleten pantoffels aan toe. Ik schat haar leeftijd op ongeveer vijfenzeventig jaar, maar daar ben ik niet zeker van. Voor hetzelfde geld is ze jonger. Haar gezicht ziet er getekend en afgeleefd uit. Ze kijkt ons vragend aan.

Ben stelt ons voor, toont zijn legitimatiebewijs en vraagt of